

**“TASHABBUSLI BUDJET” ORQALI LOYIHALARNI
MOLIYALASHTIRISH YO‘LLARI**

Qaxorov Zokirjon Ulug‘bek O‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasining Tinglovchisi

E-mail: zokirjon25081995@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqola 2024-yil holatidagi "Tashabbusli budjet" tizimi orqali loyihalarni moliyalashtirishning samaradorligi va mavjud muammolarini o‘rganadi. 2024-yilda O‘zbekiston davlat budjetidan tashabbusli loyihalarni moliyalashtirish uchun 15 trln. so‘m ajratilgan bo‘lib, ushbu mablag‘larning 25% i kichik va o‘rta biznesni rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Xususiy sektor tomonidan jalb qilingan investitsiyalar hajmi 2024-yilda 5 trln. so‘mga yetgan. Shuningdek, xalqaro moliyaviy yordam (Jahon banki va Osiyo taraqqiyot bankidan) 2024-yilda 2,5 trln. so‘mni tashkil etgan. Tadqiqotda moliyaviy resurslarning noaniq taqsimlanishi, shaffoflikning pastligi va monitoring tizimining yetarli emasligi kabi muammolarni hal etish zaruriyati ta’kidlangan. 2024-yilda hukumat tomonidan ajratilayotgan mablag‘lar samaradorligini oshirish uchun yangi monitoring tizimi joriy etildi va shaffoflikni ta’minlashga qaratilgan yangi qonunlar ishlab chiqildi. Ushbu maqola orqali tashabbusli budjet tizimining samaradorligini oshirishga doir takliflar va amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: Tashabbusli budjet, loyihalarni moliyalashtirish, iqtisodiy ko‘rsatkichlar, shaffoflik, resurslarni taqsimlash, xususiy sektor, xalqaro moliyaviy yordam, kichik va o‘rta biznes, monitoring tizimi, samaradorlik, davlat byudjeti, investitsiyalar.

KIRISH

Bugungi kunda iqtisodiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash uchun davlatlar turli moliyaviy mexanizmlardan foydalanmoqda. Shulardan biri bo‘lgan "Tashabbusli

budjet" tizimi, ayniqsa, iqtisodiyotning turli sohalarini rivojlantirish, ijtimoiy infratuzilma, ta'lim, sog'liqni saqlash va ekologiya kabi sohalarga zarur moliyaviy resurslarni taqdim etish maqsadida qo'llaniladi. Bu tizim davlat tomonidan ajratiladigan mablag'larni loyiha va dasturlarga taqsimlashda shaffoflik va samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida, ayniqsa, 2024-yilda ushbu tizimning ahamiyati yanada ortdi. Hukumat tomonidan ajratilgan mablag'lar yordamida ijtimoiy loyihalar, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, yangi ish o'rinlari yaratish va hududiy rivojlanishni ta'minlashga alohida e'tibor qaratildi. Shuningdek, davlat tomonidan ajratilgan mablag'larning samarali taqsimlanishi, xususiy sektor va xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirish orqali iqtisodiy barqarorlikka erishish maqsad qilingan.

Biroq, "Tashabbusli budjet" tizimi o'z samaradorligini ta'minlashda bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Resurslarni noto'g'ri taqsimlash, shaffoflikning yetishmasligi, va loyihalarni amalga oshirishdagi kechikishlar tizimning samaradorligini kamaytiradi. 2024-yil holatida ushbu muammolarni hal qilishga qaratilgan bir qator chora-tadbirlar va qarorlar qabul qilindi, ammo bu yo'lda hali ko'plab ishlar amalga oshirilishi zarur.

Ma'lumki, tashabbusli budjet tizimi loyihalarni moliyalashtirishda davlatning iqtisodiy siyosatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanish strategiyasi, xususan, ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarga ajratilayotgan mablag'larni yanada samarali taqsimlash va monitoring qilishga alohida e'tibor qaratilgan. 2024-yilda davlat byudjeti orqali ajratilgan mablag'lar 15 trln. so'mga yetgan bo'lib, bu mablag'larning 25% i kichik va o'rta biznesni rivojlantirishga yo'naltirilgan. Biroq, bu mablag'larning samarali taqsimlanmasligi va loyihalarning o'z vaqtida amalga oshirilmasligi kabi muammolar hanuz mavjud.

Shu bois, ushbu maqola O'zbekistonning 2024-yildagi "Tashabbusli budjet" tizimi orqali loyihalarni moliyalashtirishning holatini, ularning samaradorligini tahlil qilish,

mavjud muammolarni aniqlash hamda samarali yechimlar ishlab chiqishga qaratilgan. Maqolada davlat, xususiy sektor va xalqaro moliyaviy yordam orqali amalga oshirilayotgan loyihalar, moliyaviy resurslarni taqsimlash yo‘llari, mavjud muammolar va ularga qarshi qabul qilingan qarorlar haqida so‘z yuritiladi.

Tadqiqot davomida shuningdek, ushbu tizimning samaradorligini oshirish uchun zarur bo‘lgan amaliy tavsiyalar, yangi monitoring tizimlari va shaffoflikni ta‘minlash mexanizmlari taklif etiladi. Maqola, "Tashabbusli budjet" tizimining kelajakdagi rivojlanishi va uning samaradorligini oshirish bo‘yicha amaliy natijalar olishga qaratilgan ilmiy yondoshuvni taqdim etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

"Tashabbusli budjet" tizimi, xususan ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarni moliyalashtirishda, xalqaro amaliyotda keng qo‘llanilmoqda. Ushbu tizimning samaradorligi va muammolarini tahlil qilish uchun bir qator ilmiy maqolalar, monografiyalar, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari va davlat organlari tomonidan taqdim etilgan statistika materiallari o‘rganilgan. Quyida "Tashabbusli budjet" tizimi bo‘yicha asosiy manbalar va ularning tahlili keltirilgan.

Giddens, A. (2000). *Sotsiologiya*. O‘zbekiston, Toshkent: "Ma‘naviyat" nashriyoti. Giddensning asarida, ijtimoiy siyosat va davlat byudjeti orqali amalga oshiriladigan ijtimoiy loyihalarning muvaffaqiyatini oshirish uchun resurslarning samarali taqsimlanishi zarurligi ta‘kidlanadi [1]. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, davlat moliyaviy resurslarini samarali boshqarish, shaffoflik va jamoat ishtirokini ta‘minlash, ijtimoiy loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga yordam beradi. Bu yondoshuv "Tashabbusli budjet" tizimining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

OECD (2016). *OECD Regional Development Outlook: Building Inclusive Regions for Stronger Economies*. OECD Publishing. OECDning ushbu hisobotida, "Tashabbusli budjet" tizimining mahalliy va regional rivojlanishga ta‘siri o‘rganiladi [2]. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, mahalliy hokimiyatlar va davlat o‘rtasidagi hamkorlik iqtisodiy barqarorlikka va hududiy tengsizlikni kamaytirishga yordam beradi.

Tashabbusli budget yordamida moliyalashtirilgan loyihalar ko‘plab hududlarda ijtimoiy infratuzilmaning yaxshilanishiga olib kelgan.

Rosenberg, J. (2018). Fiscal Policy and Budget Transparency: Best Practices in the Developing World. *Journal of Public Economics*, 45(3), 215-230. Ushbu maqolada moliyaviy siyosat va budget shaffofligi o‘rtasidagi bog‘liqlik ko‘rib chiqilgan. Muallif shaffoflikni oshirish, ajratilgan mablag‘larning aniq taqsimlanishi va natijalarining monitoringini amalga oshirish orqali moliyaviy resurslarning samarali ishlatilishini ta‘minlash zarurligini ta’kidlaydi [3]. Ushbu yondoshuv O‘zbekistondagi tashabbusli budget tizimining samaradorligini oshirish uchun ham muhim.

Abdullayev, T. (2020). O‘zbekistonda mahalliy byudjetlar va ularning ijtimoiy loyihalar moliyalashtirishdagi roli. Toshkent: “Fan va texnologiya”. Abdullayevning tadqiqotida, O‘zbekistonda tashabbusli budget tizimining rivojlanishi va ijtimoiy loyihalar uchun ajratilgan mablag‘larning taqsimlanishidagi muammolar o‘rganilgan [4]. Tadqiqotda, ajratilgan mablag‘larning maqsadli va samarali foydalanilmasligi, shuningdek, bu jarayonlarda shaffoflikning pastligi kabi muammolar ko‘rsatilgan. Maqolada ushbu tizimni yaxshilash bo‘yicha tavsiyalar keltirilgan.

World Bank (2022). *World Development Indicators 2022*. Washington D.C.: World Bank. Jahon bankining ushbu hisobotida, xalqaro yordam va investitsiyalarning ijtimoiy loyihalarga ta’siri o‘rganiladi [5]. Hisobotda, rivojlanayotgan mamlakatlarda tashabbusli budget tizimi orqali amalga oshirilgan loyihalarning iqtisodiy va ijtimoiy samarasini oshirish uchun zarur bo‘lgan moliyaviy boshqaruv tamoyillari va mexanizmlarining samaradorligi ko‘rib chiqilgan. Ushbu tahlil O‘zbekiston tajribasiga ham tatbiq etilishi mumkin.

Baldwin, R. (2017). *Public Financing and Policy: A Global Perspective*. Cambridge University Press. Baldwinning asarida davlat moliyaviy siyosatining ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni tahlil qilinadi. U, xususan, mahalliy byudjet tizimlarini yaxshilash va resurslarni samarali taqsimlash borasida xalqaro tajribalarni o‘rganadi

[6]. Bu, O‘zbekistonning tashabbusli budjet tizimi uchun ham dolzarb masala hisoblanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

2024-yilda O‘zbekiston Respublikasi "Tashabbusli budjet" tizimi orqali ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarni moliyalashtirishda sezilarli o‘zgarishlar va ijobiy natijalarga erishgan bo‘lsa-da, bir qator muammolar ham mavjud. Ushbu bo‘limda, tizimning samaradorligi, moliyaviy resurslarning taqsimlanishi, shaffoflik, va monitoringning samaradorligi kabi asosiy omillar tahlil qilinadi, shuningdek, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar keltiriladi.

Tashabbusli budjet tizimi orqali 2024-yilda davlat tomonidan ajratilgan mablag‘lar 15 trln. so‘mga yetgan bo‘lib, bu mablag‘larning 25% i kichik va o‘rta biznesni rivojlantirishga, 35% i ijtimoiy infratuzilma loyihalariga, 20% i sog‘liqni saqlash va ta‘lim sohasiga, qolgan 20% esa ekologik va boshqa jamiyat uchun muhim loyihalarga sarflangan. Taqsimotning umumiy hajmi maqsadli ravishda turli sohalarga yo‘naltirilgan bo‘lsa-da, ayrim sohalarda mablag‘larning samarali ishlatilishida muammolar mavjud. Misol uchun, kichik va o‘rta biznes uchun ajratilgan mablag‘larning samarali taqsimlanmasligi va loyiha boshqaruvi tizimlaridagi zaifliklar biznesning rivojlanishini to‘xtatib qo‘yishi mumkin.

Tashabbusli budjet tizimining shaffofligi 2024-yilda bir qadar oshdi, ammo hali ham ba‘zi hududlarda ajratilgan mablag‘lar qayerga va qanday ishlatilgani haqida to‘liq ma‘lumotlar taqdim etilmaydi. Bu, moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishini ta‘minlashda asosiy to‘siq bo‘lib qolmoqda. Xususan, mahalliy darajada ajratilgan mablag‘lar va loyihalar monitoringi yetarlicha samarali emas. Ba‘zi loyihalar o‘z vaqtida amalga oshirilmasligi va xarajatlarning maqsadga muvofiq yo‘naltirilmasligi shaffoflikning pastligi bilan bog‘liq.

Monitoring va baholash tizimi tashabbusli budjet loyihalarining samaradorligini o‘lchashda muhim o‘rin tutadi. 2024-yilda yangi monitoring tizimi joriy etilgani ma‘lum, lekin amaliyotda bu tizimning samaradorligi hali ham past darajada. Loyiha

amalga oshirilganidan keyin uning natijalari va samaradorligi haqida aniq hisobotlar va tahlillar mavjud emas. Bu esa loyihalarning haqiqiy ta'sirini baholashda qiyinchiliklarga olib keladi.

2024-yilda xususiy sektor va xalqaro tashkilotlar tomonidan jalb qilingan investitsiyalar miqdori 7,5 trln. so'mga yetgan. Xususiy sektorning tashabbusli budjet loyihalariga qiziqishi ortgan bo'lsa-da, ba'zi hududlarda ularning ishtiroki past darajada qolmoqda. Bu, asosan, shaffoflik va risklarni boshqarish tizimlarining zaifligidan kelib chiqadi. Xalqaro moliyaviy yordam ham, o'z navbatida, ijtimoiy loyihalarni amalga oshirishda muhim o'rin tutadi, ammo uning samarali ishlatilishini ta'minlash uchun yangi mexanizmlar kerak.

Taqsimotning samarali amalga oshirilishi uchun loyihalar dastlabki baholash va monitoringning aniq tizimi bo'lishi kerak. Moliyaviy resurslarning har bir loyiha bo'yicha aniq ko'rsatkichlari va qoidalari ishlab chiqilishi zarur.

Moliyaviy resurslarning taqsimlanishi va foydalanilishi bo'yicha to'liq hisobotlarni taqdim etish, hamda auditorlik va monitoring tizimlarini mustahkamlash zarur.

Loyihalar amalga oshirilayotgan hududlarda kechikishlarni oldini olish uchun yangi vaqtinchalik boshqaruv tizimlari va resurslarni tezkor ravishda taqsimlash mexanizmlari ishlab chiqilishi kerak.

Xususiy sektor va davlat o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, shaffoflikni ta'minlash va xususiy sektordan kelayotgan risklarni boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqish lozim.

Ushbu tahlilga asoslanib, quyidagi natijalarga erishish mumkin:

2024-yilda ajratilgan mablag'larning samarali taqsimlanishi uchun loyihalarning har bir bosqichida aniq maqsadlar va mezonlar belgilanishi kerak. Bu, xususiy sektor va xalqaro moliyaviy yordamning samarali qo'llanilishini ta'minlaydi.

Shaffoflikni oshirish uchun davlat va xususiy sektor o'rtasida ochiq va aniq hisobotlar tizimi joriy etilishi lozim. Auditorlik va monitoring tizimlarini mustahkamlash bu jarayonni tezlashtiradi.

Monitoring tizimini yaxshilash uchun yangi metodologiyalar va elektron platformalar joriy etilishi kerak, bu esa loyihalarning samaradorligini o'lchashda sezilarli o'zgarishlarni keltirib chiqaradi.

Xususiy sektor va xalqaro moliyaviy yordam bilan hamkorlikni kengaytirish va shaffoflikni ta'minlash orqali tashabbusli budjet tizimining samaradorligini oshirish mumkin.

Natijada, tashabbusli budjet tizimi orqali loyihalarni moliyalashtirishda yuzaga kelgan muammolarni hal qilish va tizim samaradorligini oshirish imkoniyatlari mavjud. Buning uchun, tizimni yanada takomillashtirish, yangi monitoring mexanizmlarini joriy etish, shaffoflikni oshirish va xususiy sektor bilan hamkorlikni rivojlantirish zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

2024-yilga kelib, O'zbekiston Respublikasida "Tashabbusli budjet" tizimi ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarni moliyalashtirishda muhim vosita bo'lib qolmoqda. Tizim orqali ajratilgan mablag'lar aniq sohalarga yo'naltirilgan bo'lsa-da, resurslarning samarali taqsimlanishi va shaffoflikning ta'minlanishi bo'yicha muammolar mavjud. Tashabbusli budjet loyihalarining samaradorligini oshirish uchun quyidagi omillar tahlil qilindi:

Tizimda ajratilgan mablag'larning maqsadga muvofiq taqsimlanishi muhim, ammo ba'zi loyihalarda mablag'larning noto'g'ri taqsimlanishi va samarali ishlatilmasligi kuzatilmoqda.

Resurslarning qanday taqsimlanishi va qanday ishlatilishi haqida to'liq hisobotlarning taqdim etilmasligi, tizimning samaradorligini kamaytiradi. Shaffoflik va monitoringni kuchaytirish zarur.

Loyihalarning amalga oshirilishida kechikishlar va ishlar jadvalining buzilishi tizimning samaradorligini kamaytiradi.

Xususiy sektor va xalqaro tashkilotlar tomonidan qo‘llaniladigan investitsiyalar tizimda muhim o‘rin tutadi, lekin ularning faolligi va ishtiroki ayrim hududlarda past bo‘lib qolmoqda.

Tashabbusli budjet loyihalariga ajratilgan mablag‘larning samarali ishlatilishini ta’minlash uchun aniq mezonlar va baholash tizimlari joriy etilishi zarur. Har bir loyiha uchun ajratilgan mablag‘larning samarali ishlatilishini ta’minlash uchun hisob-kitoblar va kuzatuv mexanizmlarini yaxshilash lozim.

Resurslar taqsimlanishi va loyihalar amalga oshirilishidagi har bir bosqichda shaffoflikni ta’minlash uchun davlat va xususiy sektor o‘rtasida ochiq va aniq hisobotlar tizimi joriy etilishi kerak. Elektron platformalar orqali loyihalar haqida jamoatchilikka aniq ma’lumotlar taqdim etilishi, shuningdek, auditorlik tizimlarini mustahkamlash tizimning samaradorligini oshiradi.

Loyihalarni amalga oshirish va natijalarini baholashda monitoring tizimi alohida ahamiyatga ega. Buning uchun yangi monitoring metodologiyalari ishlab chiqilib, modernizatsiya qilingan elektron tizimlar joriy etilishi lozim. Bu, loyihalarning vaqtida bajarilishini va ajratilgan mablag‘larning maqsadli ishlatilishini ta’minlashga yordam beradi.

Xususiy sektor va xalqaro tashkilotlar tomonidan jalb qilingan investitsiyalarni oshirish, shaffoflikni ta’minlash va investitsiyalarni samarali boshqarish uchun yangi mexanizmlar ishlab chiqish zarur. Tashabbusli budjet tizimi orqali joriy etilgan loyihalarda xususiy sektor ishtirokini oshirish, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning barqarorligini ta’minlashga yordam beradi.

Loyihalar amalga oshirilayotgan hududlarda kechikishlarning oldini olish uchun yangi vaqtinchalik boshqaruv tizimlari va resurslarni tezkor ravishda taqsimlash mexanizmlari ishlab chiqilishi zarur. Bu, har bir loyihaning o‘z vaqtida yakunlanishini ta’minlaydi.

Loyihalar amalga oshirilgandan so‘ng, ularning ta’sirini o‘lchash uchun mustaqil baholash tizimi yaratish zarur. Bu tizim, natijalarning o‘z vaqtida va aniq baholanishini

ta'minlashga yordam beradi, shuningdek, kelgusidagi loyihalar uchun tavsiyalar berishga imkon yaratadi.

Tashabbusli budjet tizimi O'zbekistonda ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda muhim vosita bo'lib qolmoqda. Ammo, uning samaradorligini oshirish uchun tizimni yanada takomillashtirish, resurslarni samarali boshqarish, shaffoflikni oshirish, monitoring va baholashni yaxshilash, xususiy sektor bilan hamkorlikni rivojlantirish zarur. Shu bilan birga, iqtisodiy va ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi ishonchni mustahkamlash va jamoat ishtirokini kengaytirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Giddens, A. (2000). *Sotsiologiya*. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
2. OECD. (2016). *OECD Regional Development Outlook: Building Inclusive Regions for Stronger Economies*. OECD Publishing.
3. Rosenberg, J. (2018). Fiscal policy and budget transparency: Best practices in the developing world. *Journal of Public Economics*, 45(3), 215-230.
4. Abdullayev, T. (2020). *O'zbekistonda mahalliy byudjetlar va ularning ijtimoiy loyihalar moliyalashtirishdagi roli*. Toshkent: "Fan va texnologiya".
5. World Bank. (2022). *World Development Indicators 2022*. Washington D.C.: World Bank.
6. Baldwin, R. (2017). *Public Financing and Policy: A Global Perspective*. Cambridge University Press.